

HEMŞİRELİKTE ETİK

Yard. Doç. Dr. Kamerya BABADAĞ

*İ. Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu
Öğretim Üyesi*

Son yıllarda, genelde sağlık hizmetleri kapsamında, basın, yayın, vb. yollarla, özelde ise, hemşirelik literatür ve araştırmalarında,

- temel insan hak ve özgürlükleri,
- tüketici hakları,
- kişinin mahremiyeti, bütünlüğü gibi kavramlar sıklıkla ele alınmaktadır.

Ayrıca, hemşireliğin; bireye, aileye ve topluma yardım etme bilim ve sanatı olma niteliğinden hareketle;

- hümanist yaklaşımı,
- çağdaş profesyonellik anlayışı ile bütünleştirici rolleri doğrultusunda mesleği inceleme gereği doğmaktadır (2, 3, 4, 14).

Bu iki önemli nedenle konuyu, önce temel mesleki eğitimde tüm hemşirelerin edindiği, etik kavramını hatırlamada ya da tekrarlamada yarar vardır.

Etik (Ethikon-Ethos) Latin kökenli bir sözcük olup, ahlak veya moral sözcükleri ile eşanlamalarda kullanılır. Çoğulcu bir yaklaşımla etik sözcüğü, toplumsal ahlak kuralları anlamında, çok eskilere dayanan bir kullanıma sahiptir. Kendileri grek olmalarına karşın, bilimsel tıbbın kurucusu Hipokrat (MÖ. 460 - 377) ve büyük bir düşünür olan Aristo (MÖ 382 - 322) deontoloji yerine Latince olan "etik" sözcüğünü, taşıdığı diğer anlamlarla birlikte, mesleki felsefeyi içeren bir anlamı da içerdiğini vurgulamışlardır (15).

Bizde ahlak (hulk'un çoğulu) sözcüğü, insanın doğuştan getirdiği veya sonradan kazandığı manevi düzeyini belirleyen, iyi tutum, tavır ve davranış biçimleri, fazilet erdem-anlamında kullanılmış ve kullanılmaktadır (10).

Sosyoloji biliminde ise etik, yine ikinci bir anlam olarak, "ahlakın sekstüel ağırlıklı" yönüyle ele alınmakta, diğer bir kullanımı ise; genel ahlak kuralları, etiket ve profesyonel tavır, tutum, davranış kurallarının birleşimi ile oluşan hareket dizilerini açıklamaktadır (6, 7, 12).

Yukarıda sıralanan "etik" anlamlarından sonra, etik davranış; toplumda, bireyin yalnızca kriz dönemlerinde ahlaki doğruları sergilemesi değil, yanısıra günlük yaşamdaki etkileşimde de olumlu iletişim, iyi, doğru değerlerle bağlantı kuran davranışlardır (9, 12).

Her sosyal grup veya topluluk, kendine özgü değer yargılarına ve bunlar doğrultusunda oluşan ahlak kurallarına sahiptir. Bu kuralların bir bölümü, her dönem ve toplum için geçerli olmuş ve halen olmaktadır. Bu niteliği taşıyan ahlak kuralları, evrensel kurallardır.

Evrensel ahlaki kurallar; hemşirelikte de geçerli olan ve en çarpıcı örneği E. Kant'ın "kendine yapılmasını istemediğini başkasına yapma" ilkesidir (10).

İşte toplum içindeki bu tür değer yargıları ve yerleşik inançlar ile gelişen yaşamsal deneyimler, kişinin bireysel değerlerini oluşturur, biçimler (8, 11, 13). Diğer bir deyişle değer yargıları; Bireyin ideal olarak benimsediği ve davranışlarına rehber edindiği inançları tanımlar. Bireyin tutum, kişisel nitelik ve kalıcı davranışları, kişisel değerlerini yansıtır (1).

Her sosyal topluluk içinde, daha küçük birimleri oluşturan çeşitli uğraş alanları ile bu alanlarda hizmet veren sanatkar, meslek üyeleri ve zanaatkarlar da kendi aralarında ve diğer gruplar arasında kurulan ilişki, iletişim ve davranış biçimlerini yönlendiren ilke ve ahlak kurallarını belirler. Osmanlı İmparatorluğu'nda Loncalar ve işleyişleri bu türe güzel bir örnektir. Böylesi bir sosyal grupta Etik; doğru, hatasız, iyi ve grup için ahlaki hareket ve davranış biçimi hakkında kararları belirler. Bu, özel grup içindeki bireyler için ideal hareketi belirleyen davranış rehberlerine, kurallar dizisi veya kod denir (7, 11, 12).

Hemşirelik, profesyonel kişilerin oluşturduğu sosyal bir grup olarak, üyelerinin profesyonel mesleki tutum, tavır, davranışlarına rehber nitelikte, ahlaki kural ve ilkelere sahiptir.

Hizmet hedefinin birey ve toplum olmasından, Sağlık Bakımı Sistemi içindeki yerinden dolayı hemşire için çok yoğun, çok özel etik olaylar olan yaşam-ölüm durumlarında profesyonelliğini sergilediği kadar günlük yaşam ve rutin aktivitelerde de etik davranış söz konusudur.

Sağlık hizmetleri kapsamında etik davranışın önemini ve ağırlığını vurgulamak için Pellegrino, "Sağlık gibi çok kişisel bir konuda, bir insanın kişisel değerlerini diğer kişiye yüklemek, ahlaki adaletsizliktir" der (9, 11).

Görüldüğü gibi, bu cümle ile Pellegrino, hasta-sağlıklı bireyin yaşamı boyunca varolan kişisel inanç ve değerlerini, hareketlerini reddederek ya da kabul etmeyerek, bakım veya tedaviden sorumlu kişinin kendi inançlarının geçerli ve doğruluğundaki ısrarı "ahlaki adaletsizlik" olarak yorumlamaktadır. İşte bu gibi durumlarda etik bir ikilem söz konusu olacaktır.

İkilemi çözümlenmede; yararlanılan kaynak insan varlığının temel özellikleri içinde, belli formlarda ve ölçülerde yer alan;

- Yararlılık-Yararcılık (utilitarianism),
- Eşitlik,
- Kardeşlik,

- Egoizm/altruizm,
- Özgürlük,
- Formalizm (ahlaki kurallara uyma),
- Hak ve görev,

gibi değerler olup, bu değerlerle uyum sosyal kooperasyonu sağlamak gerekir (6).

Profesyonel bir hemşire için, ikilem durumlarında etik davranışı sağlayan aşağıdaki değerler önerilir.

- **Özgecilik, diğerkamlık (altruizm):** Egoizmin tam tersi olan bu değer başkalarının sağlığı, esenliği ile ilgilenmeyi sağlar.
- **Özgecilik** değerinin yansıdığı durumlara örnek;
 - kendinden başka kişilere ilgi duymak,
 - merak etmek, bakım vermek,
 - sabır göstermek gibi niteliklerdir.
- **Bu değer;**
 - sağlıklı/hasta bireye bakım verirken tüm bilgi ve dikkatini kullanma,
 - yetersiz olanlara öncelikle bakım verme şeklinde **profesyonel davranışlara** yansır.
- **Eşitlik (equality):** Her insanın aynı hak özgürlüklere sahip olduğu inancından kaynaklanan bir değerdir. Yansıdığı tutumlar:
 - Kabul, hoşgörü,
 - Görüş/fikir ileri sürme hakkı,
 - Dürüstlük, vb. dir.
- **Profesyonel davranış olarak;**
 - Bireyin kişisel özelliklerine bakılmaksızın, bireysel gereksinimlerine dayalı hemşirelik bakımını sağlamak şeklinde gözlenir.

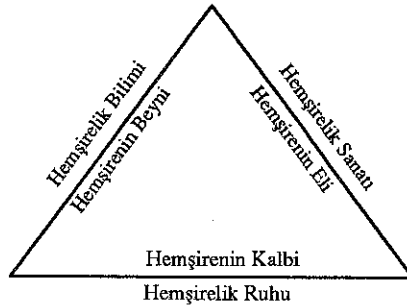
Bu davranıştaki tutum, hem hemşireliğin felsefesinde, hem "Hemşireliğin Etik Kodunda" (ANA-1976) hem de "Hasta Hakları"nda yer alan çok önemli bir etik durumdur.

- **Estetik:** Nitel açıdan obje, olay ve kişilerin doyumunu sağlayan bir değerdir.
- Değerli, beğenilen nitelikte, yaratıcılık ve duyarlılık tavrı ve tutumlarda yansır. Ortamı, hasta/sağlıklı kişinin zevk alacağı bir uyarılmanın yapılması gibi profesyonel davranışla örneklenebilir.

- **Özgürlük (freedom):** Hareket ve davranışı seçme yeteneği olarak nitelenen bu değer;
- Güven, bağımsızlık, umut, açıklık-şeffaflık gibi tavır ve tutumlarla,
- Tedaviyi reddetmeyi bir bireysel, temel hak olarak görme, saygı duyma gibi profesyonel kabul davranışı ile belirlenir.
- **İnsan onuru:** Yaradılıştan insanın değerliliği ve eşsizliği için duyulan, inanılan bir değerdir.
- Kişiyi önemseme, empati, insanı sevme, sevgi, saygı ve güven duyma, nezaket tavır ve tutumları ile yansır.
- Profesyonel davranışlar içinde sıklıkla bahsedilen "kişinin mahremiyetine saygı duyma" şeklinde bir örnekle belirlenir.
- **Adalet:** Ahlaki ve yasal ilkelere bağlılık değeridir. Cesaret, doğruluk, erdemlilik, objektiflik gibi nitelikler şeklinde gözlenir.
- Profesyonel davranışa örnek olarak, hasta/sağlıklı bireyin haklarını savunma rolü ile hemşirelikte sergilenir.
- **Gerçekçilik:** Gerçeğe inançlı, bağlı olma değeridir.
 - Dürüstlük, sorumluluk alma, gerçeği araştırma, akılcı ve olayları belgelendirme tutum ve tavırları ile nitelenir.
 - Hemşirelikte profesyonel davranışa bir örnek olarak, bakım ve tedaviyi belgelemek (Hemşirelik Süreci) şeklinde gözlenir (1, 3).

Şu ana kadar sıraladığım değerlere sahip profesyonel bir hemşirenin etik ve mesleki donanımını bir üçgenle açıklamaya çalışırsak, bu üçgenin kenarlarından birini Hemşirelik Bilimi, diğer kenarını Hemşirelik Sanatı, üçgenin tabanını ise Hemşirelik Ruhü oluşturacaktır.

Hemşirelik bilimi; hemşirenin zihinsel alanını yani beynini, düşünsel yanının, **Hemşirelik sanatı;** hemşireliğin estetiğini, yaratıcılığını, elini, **Hemşirelik ruhu** ise hemşireliğin sevgisini oluşturarak, bu mesleğin "bütüncül"lüğünü sağlar (2, 5, 8).



ÖZET

Birey, aile ve toplumun sağlıkla ilgili sorunlarını çözümlenmede yardım etme bilim ve sanatı olarak nitelenen günümüz hemşireliğinde birey, bir bütün olarak tüm yönleri ile ele alınır. Bu tür bir yaklaşım için, hemşirenin mesleki kuramsal bilgisinin yanısıra, geliştirdiği zihinsel ve bakım becerileri ile bireyin ait olduğu toplumsal değer sistemine ilişkin bilgi desteği de gerekmektedir.

İnsan varlığının temel özelliklerini oluşturan ve yaşamın erken dönemlerinde gelişmeye başlayan değer yargıları, tutum ve davranış modelleri eğitsel stratejilerde şekillenir. Bu tür değerlerden bazıları evrensel, diğerleri de bireysel ve toplumsal ahlakı nitelleyen rehber olarak işlev görürler. Diğerkamalık (altruizm), eşitlik kardeşlik, özgürlük, hak ve görev gibi değerler, hemşirenin bireye hümanistik bakımla profesyonel yaklaşımı ve etik davranışları sağlayan önemli rehberlerdir.

SUMMARY

The Nursing Ethics:

Nursing is concerned with human beings as a whole. Thus professional nursing practice is based on liberal arts and professional knowledge, clinical and cognitive skills and the value system of the individual. So nursing, involves a complex interrelation of moral issues and technological knowledge and skills. It's basic moral concern is with the welfare and health of other humans.

Values, attitudes and patterns of behavior begin to develop early in life, but also are fostered and facilitated by selected educational strategies.

The nurse, guided by some values, as altruism, equality, esthetics, freedom, etc. and attitudes and personal qualities, demonstrates ethical professional behavior with patient, colleagues and others in providing safe, humanistic care focused on health and welfare.

KAYNAKLAR

1. **American Association of Colleges of Nursing:** Essentials of College and University Education for Professional Nursing, Final Report, (1986).
2. **Aroskar, M. A.:** Anatomy of an Ethical Dilemma: The Theory. AJN, April, (1980).

3. **Babadag, K.:** Yardım etme Bilim ve Sanatında Hasta ve Tüketici Hakları. **Hemş. Bült.**, 16, (1990).
4. **Blackwell, B, Corison, E. C.:** Nursing Intervention. J. B. Lippincot Co., Philadelphia, (1978).
5. **Curtin, L. L.:** Nursing Ethics: Theories ad Pragmatics. **Nurs Forum**, Vol: 17: 1, (1978).
6. **Downie, R. S.:** Roles and Values. An Introduction to Social ethics. Methuen Co., Ltd., London, (1971).
7. **Golub, S., Keegan, J.:** Nursing Fundamentals. Springhouse Pub. Co., Pennsylvania, (1988).
8. **Kelly, W. C.:** Dimensions of Professional Nursing. The Mac. Millan Co., 2nd. Ed., New York, (1968).
9. **Levine, M. E.:** Nursing ethics and the ethical Nurse. **Am J Nurs**, May, (1977).
10.: Meydan Larousse. Meydan Yayınevi, Cilt 1, İstanbul, (1969).
11. **Pellegrino, E. A.:** Ethical Implications. Chauging Practice, **Am J Nurs**, Sept., (1964).
12. **Rambo, B. J., Wood, L. A.:** Nursing Skills for Clinical Practice. W. B. Saunders Co., Philedelphia, (1982).
13. **Romanell, P.:** Ethics, moral confliets and choice. **Am J Nurs**, May, (1977).
14. **Rowland, H. S., Rowland, B. E.:** Nursing Administration Handbook/An Aspen Pub., Massachusetts, (1985).
15. **Şehsuvaroğlu, B. N.:** Tıbbi Deontoloji. İst. Tıp Fak. Vakfı, Bayda Yay. No: 5, İstanbul, (1983).